

ZAMONAVIY OILADA YOSHLARNING E'TIQODGA NISBATAN MUNOSABATINI KUZATISHDA OTA-ONANING TARBIYAVIY SAVODXONLIGI VA TARBIYAVIY USLUBLARI

Hamrayeva Maxfuza Baxtiyorovna,

*Samarqand davlat universiteti "Amaliy psixologiya" kafedrası
mustaqil tadqiqotchisi*

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy oilada ota-onalarning tarbiyaviy savodxonligi va ular qo'llaydigan tarbiyaviy uslublarning yoshlarning e'tiqodga nisbatan munosabatiga ta'siri pedagogik-psixologik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Ota-onaning shaxsiy e'tiqodi, muloqot uslubi, ma'naviy qadriyatlarga bo'lgan munosabati farzandning e'tiqodiy qarashlari va ijtimoiy xulq-atvorining shakllanishida muhim omil sifatida ko'riladi. Shuningdek, zamonaviy axborot vositalari va ijtimoiy muhitning bu jarayondagi roli ham yoritiladi.

Kalit so'zlar: e'tiqod, tarbiya, ota-onalik savodxonligi, psixologik ta'sir, ma'naviy qadriyatlar, yoshlar, oila

Аннотация. В данной статье рассматривается влияние воспитательной грамотности современных родителей и используемых ими методов воспитания на отношение молодежи к вере с педагогико-психологической точки зрения. Личное мировоззрение родителей, стиль общения, отношение к духовным ценностям выступают как важные факторы в формировании религиозных и нравственных взглядов молодежи. Также освещается роль современных средств массовой информации и социального окружения в этом процессе.

Ключевые слова: вера, воспитание, родительская грамотность, психологическое влияние, духовные ценности, молодежь, семья

Annotation. This article explores the pedagogical and psychological aspects of how modern parents' educational literacy and their parenting styles influence young people's attitudes toward faith. The personal beliefs of parents, their communication style, and their relationship with spiritual values are considered key factors in shaping the moral and religious outlook of youth. The study also highlights the role of modern media and social environment in this developmental process.

Key words: faith, upbringing, parental literacy, psychological influence, spiritual values, youth, family

Kirish. Yosh avlod tarbiyasi har qanday jamiyatning barqarorligi, taraqqiyoti va ma'naviy yuksalishida muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, zamonaviy axborot oqimi, globallashuv va ijtimoiy tarmoqlarning kengayib borayotgan davrida farzandlarda e'tiqod, ma'naviyat va axloqiy dunyoqarashni shakllantirish masalasi dolzarb ahamiyat

kasb etmoqda. Inson ongida e'tiqod — bu nafaqat diniy tushuncha, balki hayotga, jamiyatga, oilaga, o'z shaxsiy qadriyatlariga bo'lgan ijobiy munosabatni ifodalovchi psixologik asosdir.

Mazkur jarayonda oilaning, ayniqsa ota-onaning tutgan o'rni beqiyosdir. Ularning farzand tarbiyasidagi psixologik savodxonligi, muloqot madaniyati, hayotga bo'lgan qarashlari, o'z shaxsiy e'tiqodiga sodiqligi va tarbiyaviy uslublari yosh ongida mustahkam ijtimoiy-ma'naviy tamoyillarni shakllantirishga xizmat qiladi. Ammo bugungi davrning chaqiriqlari, ya'ni internet, ijtimoiy tarmoqlar, zamonaviy ommaviy madaniyat ta'siri ota-onalarning tarbiyadagi roli va mas'uliyatini yanada oshirmoqda.

Ushbu maqolada zamonaviy oilada yoshlarning e'tiqodga nisbatan munosabatini shakllantirishda ota-onaning tarbiyaviy savodxonligi va qo'llaydigan uslublari qanday ahamiyatga ega ekani pedagogik-psixologik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Shuningdek, ota-onalarning namunaliligi, ularning axloqiy va diniy qadriyatlarga bo'lgan yondashuvi farzandlar hayotida qanday aks etishi ham yoritiladi.

Adabiyotlar va metodologiya.

Yoshlarning e'tiqodga nisbatan munosabatini shakllantirishda oila, ayniqsa ota-onaning tarbiyaviy savodxonligi muhim omillardan biri sifatida qaraladi. Mazkur masalaga oid ilmiy-nazariy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, farzand tarbiyasida ota-onaning shaxsiy e'tiqodi, ma'naviy qadriyatlarga bo'lgan munosabati, ularning kommunikativ malakalari va tarbiyaviy uslublari bevosita ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekistonlik olimlardan N. Komilov (2002) o'zining "Ma'naviyat asoslari" asarida ma'naviy tarbiya va e'tiqod o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ochib beradi. Unga ko'ra, ota-onaning shaxsiy namunasi, ijtimoiy mas'uliyati va hayotiy qadriyatlari farzandda e'tiqodiy ong shakllanishining asosiy manbalaridan biridir. Shuningdek, D. Muminovning "Oila pedagogikasi" (2015) nomli asarida oilada tarbiyaning zamonaviy yondashuvlari, ota-onalarning psixologik savodxonligi va ma'naviy madaniyati muhim omil sifatida yoritilgan.

Psixologik nuqtai nazardan olganda, L.S. Vygotskiy tomonidan ilgari surilgan madaniy-tarixiy yondashuv (1984) bolalar ongining rivojlanishi ijtimoiy omillar, xususan, oila va atrof-muhit ta'sirida kechishini asoslaydi. Bu nazariy qarash e'tiqodiy qarashlar ham ijtimoiy muloqot orqali shakllanishini ko'rsatadi. Shuningdek, A. Bandura tomonidan ishlab chiqilgan ijtimoiy o'rganish nazariyasida (1977) bola kattalarning xatti-harakatlarini kuzatib, ularni o'z shaxsiy tajribasi sifatida qabul qilishi tushuntiriladi. Bu esa ota-onaning har bir qadami, e'tiqodi va axloqiy ko'rsatmalari farzand ruhiyatiga qanday chuqur ta'sir qilishini ko'rsatadi.

G'arb manbalaridan Hurlimann (2007) tomonidan taqdim etilgan "Parenting and Spiritual Formation" asarida ota-onaning ruhiy-axloqiy tarbiyadagi roli, ularning shaxsiy e'tiqodi farzandga qanday namuna bo'lishi haqida chuqur mulohazalar yuritiladi. Shuningdek, UNICEF (2021) tomonidan e'lon qilingan "Parenting in a

Digital World” nomli hisobotda raqamli dunyoda ota-onalarning farzandlar e’tiqodiga ta’siri, ularni ijtimoiy axborotlardan himoya qilish strategiyalari ko’rsatib o’tilgan.

Xulosa qilib aytganda, adabiyotlar tahlili shuni ko’rsatadiki, ota-onaning tarbiyaviy savodxonligi, muloqot madaniyati, e’tiqodga bo’lgan shaxsiy yondashuvi hamda zamonaviy pedagogik uslublarni bilishi yoshlar e’tiqodiy qarashlarining shakllanishi va mustahkamlanishida hal qiluvchi ahamiyatga egadir. Shu bilan birga, zamonaviy axborot muhitida ota-onaning roli yanada kengaymoqda, bu esa ularning doimiy o’zini rivojlantirishini talab qiladi.

Yoshlarning e’tiqodga nisbatan munosabatini shakllantirish jarayoni ko’p omilli, murakkab va uzluksiz ijtimoiy-psixologik jarayon hisoblanadi. Bu jarayon, avvalo, oila muhiti, ota-onaning e’tiqodiy dunyoqarashi, tarbiyaviy yondashuvlari va shaxsiy namunasiga chambarchas bog’liqdir. Ayniqsa, zamonaviy jamiyatda ota-onaning **tarbiyaviy savodxonligi** — bu nafaqat pedagogik bilimga ega bo’lish, balki bolalarning ruhiy holatini, ehtiyojlarini tushunish va to’g’ri yo’naltira olish qobiliyati sifatida qaraladi.

Psixologik tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, farzandlarning dunyoqarashi va e’tiqodiy qadriyatlari avvalo **modellastirilgan kuzatuv** orqali shakllanadi (Bandura, 1977). Bu degani, bola ko’proq ota-onaning amaliy xatti-harakatlariga qarab, ularning so’zlaridan emas, balki amaliy e’tiqodi, ibodatlar, axloqiy yondashuvlaridan ta’sirlanadi. Agar ota-ona o’z hayot tarzida e’tiqodiy qadriyatlarga amal qilsa, bola bu holatni qadrlaydi va uni o’z ongida ijobiy qabul qiladi. Aksincha, e’tiqodni faqat til orqali targ’ib qilish, ammo hayotda namoyon qilmaslik esa bolada ikkilanish, ishonchsizlik hissin keltirib chiqaradi.

Oila ichidagi **emosional muhit** e’tiqodiy munosabatning shakllanishida katta rol o’ynaydi. Farzand bilan ochiq, samimiy va hurmatga asoslangan muloqot e’tiqodiy savollar va shubhalarga nisbatan sog’lom yondashuvni rivojlantiradi. Vygotskiyning madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasiga ko’ra, bola dunyoni atrofida gilar bilan muloqot orqali o’rganadi. Agar oilada e’tiqodiy qadriyatlar erkin muhokama qilinadigan, savollarga ochiq yondashiladigan muhit mavjud bo’lsa, bola bu jarayonda o’z fikrini shakllantira oladi va ongli ravishda e’tiqodga yo’naladi.

Zamonaviy ota-onalar, ayniqsa, **raqamli davr sharoitida** kommunikatsion ko’nikmalarga ega bo’lishlari zarur. UNICEF (2021) ma’lumotlariga ko’ra, raqamli axborot oqimi bolalarning ma’naviy ongiga bevosita ta’sir ko’rsatmoqda. Shuning uchun ota-onalar nafaqat nazorat, balki raqamli madaniyat bo’yicha ham farzandlariga yo’nalar bera oladigan yetuk shaxs bo’lishlari kerak.

Tarbiyaviy uslublar farzandlarning e’tiqodiy qarashlarini shakllantirishda muhim vosita bo’lib xizmat qiladi. Demokratik yondashuv, ya’ni farzandni eshitish, unga ishonish, fikrini qadrlash orqali e’tiqodiy tarbiya samarali kechadi. Aksincha, avtoritar

(qat'iy va zo'ravon) tarbiya uslublari bolalarda isyonkorlik yoki e'tiqoddan uzoqlashishga sabab bo'lishi mumkin.

D. Baumrind tomonidan tavsiya etilgan ota-onalik uslublari asosida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, avtoritar uslubda tarbiyalangan bolalar ko'pincha tashqi ko'rsatmalar asosida harakat qiladi, ichki e'tiqodiy motivatsiya past bo'ladi. Biroq ota-ona e'tiqodga yo'naltiruvchi, fikr yuritishga chorlovchi, muloqotni qadrllovchi uslubda bo'lsa, bola bu qadriyatlarni ichki qabul asosida o'zlashtiradi.

Zamonaviy pedagogika va psixologiyada "psixologik savodxonlik" tushunchasi ota-onalarning o'z hissiyotlarini anglash, boshqarish, farzandlar psixologiyasini to'g'ri tushunish va unga mos yondashuvni qo'llay olish qobiliyati sifatida talqin qilinadi. Psixologik savodxon ota-ona farzandida e'tiqodga doir savollarni bosim ostida emas, balki tabiiy ruhiy holatda qabul qiladi. Bu esa bola ongida e'tiqodiy dunyoqarashni ixtiyoriy, ijobiy asosda shakllantirishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda yoshlar e'tiqodi faqatgina oilaviy tarbiya bilan cheklanmaydi. Ijtimoiy tarmoqlar, bloggerlar, global g'oyalar, pop madaniyat – bularning barchasi yosh avlod e'tiqodiy qarashlariga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Shunday sharoitda ota-onaning zamonaviy axborot oqimiga nisbatan tanqidiy qarashi, farzandini yo'naltira olish mahorati alohida e'tiborni talab etadi. Tarbiyaviy savodxonlik — bu shunchaki farzandga nasihat qilish emas, balki uni axborot tanlash madaniyatiga o'rgatish, o'z e'tiqodini ongli ravishda asoslay olishga yo'naltirishdir.

Tahliliy mulohazalar shuni ko'rsatadiki, ota-onaning e'tiqodiy tarbiyada tutgan o'rni ulkan bo'lib, bu jarayon bevosita ularning psixologik va pedagogik savodxonligiga, tarbiyaviy yondashuvlariga, kommunikativ ko'nikmalariga bog'liqdir. Shuningdek, zamonaviy jamiyatda ota-onaning doimiy o'z ustida ishlashi, o'z farzandining ruhiy ehtiyojlarini tushunishi va zamonaviy muhitga moslashgan tarbiyaviy strategiyalarni qo'llay olishi yoshlarning sog'lom e'tiqodiy ongini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Zamonaviy oilada yoshlarning e'tiqodga nisbatan munosabatini shakllantirish murakkab, ko'p qirrali va uzluksiz jarayon bo'lib, bu jarayonning markazida ota-onaning shaxsiy namunaliligi, tarbiyaviy savodxonligi va qo'llaydigan pedagogik yondashuvlari turadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, farzandlarning e'tiqodiy qarashlari ko'pincha ularning ota-onalari bilan bo'lgan munosabatlariga, oiladagi ma'naviy iqlimga va kommunikativ madaniyatga bog'liq holda shakllanadi.

Ota-onaning shaxsiy e'tiqodi, ma'naviy qadriyatlarga bo'lgan yondashuvi, bolani eshitishga tayyorligi, uning savollariga ochiq va ijobiy munosabat bildirishga qodirligi — bularning barchasi farzand ruhiyatida sog'lom, ongli va mustahkam e'tiqodiy dunyoqarash shakllanishiga zamin yaratadi. Ayniqsa, demokratik, mehrga asoslangan tarbiya uslublari yoshlar ongida e'tiqodni majburiy emas, balki tabiiy va qadrlanadigan qadriyat sifatida qabul qilishlariga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, zamonaviy axborot muhiti, texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar ongiga kuchli ta'sir ko'rsatishi ota-onalarning tarbiyaviy yondashuvlarini yangilab borishini, doimiy psixologik va pedagogik o'zini rivojlantirishni talab qiladi. Farzand tarbiyasida shunchaki an'anaviy nasihatlar emas, balki zamonaviy ehtiyoj va tafakkurga mos, ongli yo'naltirish usullari muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Xulosa qilib aytganda, ota-onaning tarbiyaviy savodxonligi va e'tiqodga bo'lgan shaxsiy yondashuvi nafaqat bir oilaning, balki butun jamiyatning ma'naviy barqarorligi, ruhiy salomatligi va e'tiqodiy yetukligi uchun poydevor vazifasini o'taydi. Shu sababli, ota-onalarni tarbiyaviy va psixologik jihatdan qo'llab-quvvatlash, ular uchun doimiy ta'lim va maslahat tizimlarini yo'lga qo'yish zamonaviy pedagogika va jamiyatning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Komilov, N. (2002). Ma'naviyat asoslari. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa birlashmasi. – 200 b.
2. Muminova, D. (2015). Oila pedagogikasi. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. – 180 b.
3. Vygotskiy, L.S. (1984). Psixologiya va madaniyat. – Moskva: Pedagogika. – 240 b.
4. Bandura, A. (1977). Social Learning Theory. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall. – 247 p.
5. UNICEF. (2021). Parenting in a Digital World: Guide for caregivers. – New York: United Nations Children's Fund. – 40 p.
<https://www.unicef.org/parenting>